

Samtidslaboratorium 1

Dokumentasjon fra en observerende deltaker

Solveig Lønmo

Som en storstilt forestilling, gikk folkemøtet, som en del av Kultimathules Samtidslaboratorium 1, av stabelen på Dora 13.mars 2009. Med kunstner **Vibeke Jensen** som regissør, var mottakshallen iscenesatt som en rettsal, med talestol og motstående fløyer av stolrader som kulisser. Rett før showet skulle starte, regulerte teknikerne belysningen og dobbeltsjekkete mikrofoner, og de mange arrangørene sprang rundt som spente skuespillere før en premiere.

Men folkemøtet var ikke en forestilling. Alt som foregikk i løpet av dagen var reelt, og på alvor. Publikum var ikke passive tilskuere, men deltakere i viktige debatter og avgjørelser. I stedet for å ufarliggjøre hendelsene, forsterket den medierte settingen fokuset på hva som ble sagt fra talestol og sal (stemningen minte om den i Lars von Triers film "Dogville"). På den annen side virket dunkel spotbelysning og høytidelig akustikk som separasjon fra den lyse dagen utenfor, og man ble bevisst forholdet mellom arrangement og virkelighet. Hvilken innvirkning vil innholdet i Samtidslaboratoriet ha på samfunnet utenfor, samtiden deltakerne er en del av, problematikken vi diskuterte?

9. mars åpnet Vibeke Jensens mangesidige kunstprosjekt "Åsteds Befaring" og 11.mars startet en nettdebatt, begge som deler av paraplyprosjektet Samtidslaboratorium 1. Det første innlegget i debatten er skrevet av **Margreth Olin**, og gir håp om hva slike prosjekter kan bidra til: "(...) Kunst og kulturformidlere kan inneha en avgjørende rolle ved å opplyse samfunnet og skape broer mellom ulike kulturer. Vi frykter det som er fremmed. Kunst bidrar til å skape gjenkjennelse, nærhet og empati. Enkeltskjebner og miljøer kan forstås, frykt erstattes med innsikt og kunnskap(...)"

Temaet for Samtidslaboratorium 1 er nettopp "Frykt, kriminalitet og retten til det offentlige rom". Folkemøtes første og andre del besto av syv foredrag som fra ulike innfallsvinkler belyste tematikken. I programmets tredje del, gikk deltakerne sammen i syv ulike grupper og jobbet frem anbefalinger til byen om tiltak og holdningsendringer knyttet til folkemøtets tematikk. Mitt utgangspunkt for deltakelse var naturlig nok som et hverdagsmedlem av samfunn og samtid, men også som dokumentarist. Fra notatblokkene skulle jeg dokumentere dagens hendelser gjennom tekst, mens fotograf og filmende kamerafolk var tilstede for å fange folkemøtets visuelle og auditive aspekter.

Overture

Vibeke Jensens "Åsteds Befaring"(9.-22.mars, med delprosjektene "Ekvivalens Skjold", "Ekvivalenser (historien gjentar seg)" og "Åsteds Eksponering") fungerte både som sidekommentar til, reklame for, og intervensjon i folkemøtet på Dora. Dagen før folkemøtet oppsøkte jeg hennes to "Ekvivalens Skjold" foran Trondheim Folkebibliotek og Trondheim Tinghus. De to institusjonene er valgt ut fordi de grunnleggende bygger på individets rett til deltakelse i demokratiske prosesser og kunnskapsproduksjon. Jensens skulpturelle stålskjold har innebygde lysdiode-skilt, som løpende viser ord med likhetstegn mellom: påtale = påstand, tilslørt = avslørt, overprøve = overgrep, forsvar = angrep... Sidestillingene er konfronterende, uvante, paradoksale, og belyser hvordan vi i det daglige bruker språket til klassifisering og sosial segregering. Alle ordene er todelt, der prefikset virker

differensierende. Jensen gjør meg bevisst på hvor ladet språket er. Jeg blir bekymret for min oppgave knyttet til folkemøtet, tekstdokumentasjon.

Dagen etter, rett før folkemøtet skal begynne, sorteres alle deltakerne til hver sin del av salen ved hjelp av armbånd med hvert sitt påtrykte ord: ‘fremmedfrykt’, ‘rettferdig’, ‘forebygge’, ‘uestetisk’, ‘ekskludert’, ‘mangfoldig’ og ‘oversett’. Ordene gir umiddelbart positive eller negative assosiasjoner. Vi blir merket og generalisert.

1.akt

Etter å ha spist sodd fra Kirkens Bymisjon utenfor mottakshallen, ble alle oppmøtte ført gjennom et lagerrom med pappesker og arkiveringsbokser; en inngangsproklamering av Vibeke Jensen. Installasjonen handler igjen om typologisering og klassifisering, og belyser hvordan dette også er historisk, nøye samlet og lagret i dokumenter og nedtegnelser. En ransakelse av fortidens opphopninger kan lett bli for mye, og folkemøtedeltakerne gikk i første omgang lettet forbi. Men historiens arkivmateriale var der, som en vegg mellom mottakshall og omverden. Foredragene, som straks skulle begynne, bevegde seg mellom nåtid og fortid, og gravde i arkivene for menneskesyn og kulturarv.

Møteleder **Fredrik Shetelig**s dype stemme i mikrofonen forsterket folkemøtes dramaturgi fra første stund (han ble fortelleren i “Dogville”), og møtet var i gang. Fylkesordfører **Tore O. Sandvik** ønsket velkommen til Kultimathules første Samtidslaboratorium. En gryende, “boblende kreativitet” i bydelen, og visjoner for hva en ny kunsthall kan tilføre hele regionen, ble hans positive innledning til dagens program, som altså hadde den mer negative tittelen “Frykt, kriminalitet og retten til det offentlige rom”. Men her er det igjen ordenes forenklede verdiladning som setter an vår opplevelse av dem. I løpet av dagen skulle bildet av tematikken bli utfordret og nyansert.

Jonny Aspen, førsteamanuensis og forskningsleder ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, var første mann ut med innlegget “Kampen om byens offentlige rom”. Bykulturen er dialogisk, vektla han, og kommunikasjonen er preget av forskjeller og likheter. Dermed er bykulturen alltid konfliktfylt, og langt fra statisk. Nye brukergrupper fører med seg nye retninger for byutviklingen. Fremmedhet fordrer toleranse, som defineres til “hvordan det fremmede forstås og behandles”. Byutvikling preget av åpenhet og inkludering er ønskelig, selv om høy toleranse ikke utelukkende er av det gode. Også fryktbegrepet er sammensatt. Det pågår en kontinuerlig kamp om å definere det offentlige roms ulike bruksmåter. Flertydigheten i de fleste kommunikasjonsfenomener ber om byrom som ikke er for entydige og definerte i forhold til bruksområde og program.

Overgangen ble naturlig til **John Pløgers** innlegg om “Frykten for det offentlige rom og perspektiver på en etisk byplanlegging”. Han er lektor ved Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring ved Roskilde Universitet. Foredraget dreide rundt frykt som et bevisst politisk verktøy for å disiplinere innbyggernes hverdagsliv og oppfattelse av byen. Frykt skaper generalisert mistillit mellom mennesker, mener Pløger, og oppstår gjerne overfor det vi ikke vet nok om. Hva kan så bekjempe frykten? Pløger trakk frem den amerikanske forfatter og aktivist Jane Jacobs, som i sin mest kjente bok “The Death and Life of Great American Cities” (1961), behandler byen og gaten som sosialiseringsted. Ved å tenke offentlige rom som multifunksjonelle rom, kan følelsen av gode områder overskygge den skapte frykten for de “farlige” stedene.

På de “farlige” stedene dukker stadig flere overvåkningskameraer opp. **Heidi Mork Lomells** foredrag “Videoovervåkning: Myter og realiteter” tok for seg å avsløre konkrete fakta bak fem myter om overvåkningens fordeler. Hva brukes videoovervåkning egentlig til? Nøktern evaluering av bruk og effekt viser tall som ikke støtter opp under den voldsomme opprustningen som pågår. Setter man opp kameraer, er man avhengig av å ha utrykningsmidler i nærheten. Det hjelper ikke om lovbrudd blir sett om ingen griper inn. Mye av overvåkningen er passiv filming og skjermene ubemannet; proaktiv kontrollform hører med til sjeldenhetene. Til sist en farlig bieffekt: Hva gjør de som overvåker hvis det skjer for lite på skjermen? Terskelen senkes for når de bør gripe inn. Kommersielle interesser blir premissleverandører for hva som er ønsket atferd, og “uønskede” personer kan bli fjernet fra steder de har rett til å være.

Flyktningekonsulent i Skaun kommune, **Latifa Nasser**, holdt deretter innlegg om “Gjensidig fremmedfrykt”. Hun fanget tilhørernes fulle oppmerksomhet gjennom å dele personlige erfaringer av å være annerledes. Vi kan alle være med på å gjøre byen til et bedre sted å være – for alle. Nordmenn er redd innvandrere, og innvandrere redde for nordmenn. “Det er påfallende få flerkulturelle her”, påpekte Nasser til slutt om oppmøtet på folkemøtet. Jeg satt ved siden av Mats Hjelman, journalist for gatemagasinet Sorgenfri, som kommenterte fra sidelinjen at han heller ikke fant noen kriminelle eller narkomane her, grupper som jo folkemøtet handlet om. Vi vil at ulike grupper skal møtes, slik at fremmedfrykt kan overvinnnes – men hvordan nå ut? Hvordan kan terskelen for deltakelse senkes når henvendelsen nødvendigvis kommer fra en gruppe som andre opplever seg fremmedgjort overfor?

Pause

Vibeke Jensens prosjekt ute i byrommet er et eksempel på kunstens mulige rolle i det å nå ut. Midlertidige kunstprosjekter utenfor galleriveggene har en evne til å overraske og konfrontere. Det var nærmest umulig å ikke legge merke til “Ekvivalens Skjoldene” når man gikk gjennom byen. Inne i mottakshallen på Dora viste hun “Ekvivalenser (historien gjentar seg)” projisert på betongveggen, som et innlegg i folkemøtet. Bilde- og tekstmateriale fra ABM-arkivene ble sammenstilt, igjen som bevisstgjøring rundt det å sette “merkelapper” på mennesker og hendelser i fortid og nåtid. Vibeke Jensens uttalte premiss for kunstprosjektet er “at vårt menneskesyn former vårt forhold til byen, kriminalitet og frykt”.

2.akt

Nettopp utviklingen av menneskesyn og kriminalitetsbegrep var fokuset i historiker **Svein Carstens'** foredrag “Kriminalitet – et veldefinerbart paradoks”. Vi tar gjerne begrepet kriminalitet for gitt. Forståelsen av fenomenet har imidlertid endret seg drastisk opp gjennom historien, samtidig som det ikke finnes statiske sannheter for hva som regnes som kriminelt. Allmenne eksempler på foranderlighetene er narkotikabesittelse, prostitusjon, tigging og alkoholbruk på offentlig sted. Et mer spesifikt eksempel er Agnar Mykles berømte roman fra 1956. Carstens understreket at kriminalitet er en sosial konstruksjon: Det som til enhver tid anses som uønsket atferd straffeforfølges. Vi skaper de kriminelle.

Vilde Aarethun, ordfører i Ungdommens bystyre i Trondheim, fulgte opp med oppfordringen om å la ungdom bli hørt, i sitt innlegg “Ungdommens rett til byen”. Unge mennesker trenger og tar plass, akkurat som voksne, og behøver arenaer å boltre seg på. Kriminalitet kan være en siste utvei til å få oppmerksomhet på. Se på årsakene og finn løsningene, appellerte Aarethun, som samtidig oppfordret til tettere samarbeid mellom unge og voksne. Som ung er det

nødvendig å bli tatt på alvor. “Framtiden er faktisk lys i våre hender”, avsluttet hun, til kraftig applaus fra salen.

Siste foredragsholder var **Odd Halvor Moen**, gateprest i Kirkens Bymisjon. Som en som har tilbrakt mye tid i byens offentlige rom, kunne han fortelle både om den opprinnelige frykten for “den Andre” og om frykten for ikke å oppnå ønsket kontakt. Det handler i dette tilfellet om å anerkjenne angsten, om å bevege seg mellom det trygge og det utrygge. Moen har flere ganger opplevd at mennesker han prater med på gata vises null respekt fra myndighetspersoner. For å øke respekt og minske fremmedfrykt, trengs flere plasser der ansikt kan møtes.

Pause

På tinghusets vegg, planla Vibeke Jensen opprinnelig å vise “Åsteds Eksponering”, en videoprojeksjon med bilder fra åsteder og ord hentet fra lovens eget vokabular, som ‘straff’, ‘dom’ og ‘anklage’. Søknaden ble avslått, dette var begreper tinghuset helst ikke ville assosieres med. Er ordene så negativt ladet at de skys selv der de anvendes i det daglige? Eller er det merkelappene vi skyr? Kanskje bør vi reflektere over merkelappene vi setter på mennesker og grupper også ubevisst, kanskje er det de skjulte klassifiseringene som må bekjempes?

3. og siste akt

Åpent klassifisert, med bånd rundt armen, gikk deltakerne sammen i grupper da det praktiske deltakeraspektet av folkemøtet skulle begynne. Torpedogangen i Dora var den spesielle rammen for diskusjoner med utdelte overskrifter. Samtalen jeg var en del av, opplevdes befriende og engasjerende. Etter så mange faginnlegg sto liksom løsningene på alle mulige problemer klart for oss, og det fantes uten tvil forløsende krefter i denne møtestrukturen.

Gruppe 1, med “Fremmedfrykt” som tittel, anbefaler mer brukermedvirkning, nye begreper, større interessefellesskap, verdsetting av fremmedhet og ulikhet!

Gruppe 2, med tittelen “Menneskerettigheter i by”, anbefaler lavere terskel for medvirkning når det gjelder innbyggernes rett til offentlig rom!

Gruppe 3, “Kriminalpreventiv planlegging”, anbefaler byutvikling som bygger nærområder som er sammensatte og mangfoldige, og som stimulerer til egen kreativitet uansett alder eller bakgrunn!

Gruppe 4, “Kunstens rolle i det offentlige rom”, anbefaler kun temporære kunstprosjekter i det offentlige rom!

Gruppe 5, “Plikter og rettigheter i det offentlige rom”, anbefaler en økning snarere enn kutt i byens mangfold av kulturtilbud!

Gruppe 6, med “Ungdom” som overskrift, anbefaler inkluderende tiltak som kan gjøre byen attraktiv for folk i alle aldre og grupperinger!

Gruppe 7, titulert “Overvåkning”, anbefaler politikerne å vurdere hvordan det kan skapes mer tilstedeværelse av ulike grupper mennesker, i stedet for bruk av overvåkningskameraer i byrommene!

Da anbefalingene (som kan leses mer ordrett i et eget dokument) var lagt frem, til entusiasme og applaus fra salen, var møtet offisielt over. “Men hva skjer nå?”, lød det fra flere stemmer. Anbefalingene vil bli tatt på alvor, svarte Sissel Myrold fra Kultimathule, og møteleder Fredrik Shetelig understreket at dette ikke bare hadde vært en øvelse; møtet var et reelt organ. Vibeke Jensens omfattende kunstprosjekt er så fjernt fra “kunst for kunstens skyld” som man kan komme, og intervensjoner byrom, samtid og folks virkelighet. Iscenesettelsen som utgjorde rammen for folkemøtet, ble en separasjon fra hverdagen som tydeliggjorde hvordan man kan tre utenfor det vante for å se det på en ny og klar måte. Klarsynet som ligger i de selvfølgelige anbefalingene sier “her er svarene, lett som bare det!” Selv gikk jeg fra folkemøtet med følelsen både av et stort ansvar og av å ha vært med på noe viktigere enn jeg egentlig var klar over. Samtidslaboratorium 1 er ikke over. I skrivende stund varer “Åsteds Befaring” i tre dager til, og nettdebatten er så vidt i gang. Ta ordet!